

Benedict Spinoza

Forordet til Teologisk-politisk traktat (1670)

[1] Hvis folk kunne styre deres affærer med fast beslutsomhed eller hvis lykken altid stod dem bi, ville de aldrig være i overtroens vold. Men man ser ofte, at de er henvist til en sådan yderlighed, at de ikke længere ved, hvilken beslutning de skal tage, og at de, på grund af lykkens usikre goder, som de begærer uden måde, veksler i elendighed mellem håbet og frygten. Det er derfor, deres sjæl er så tilbøjelig til at tro hvad som helst: Når den tvivler, får den mindste impuls den let til at hælde til den ene eller den anden side; og dette sker langt nemmere, når den er fastholdt mellem håbet og frygten, som oprører den – hvorimod den puster sig op af bar hovmod og pral på andre tidspunkter.

[2] Dette formoder jeg, at ingen er uvidende om, selvom jeg tror, at de fleste er uvidende om sig selv. Ingen kan have levet blandt menneskene uden at bemærke, at hovedparten af dem, hvor stor deres mangel på erfaring end måtte være, i gode tider har en sådan overflod af visdom, at det ville være en fornærmelse at give dem et råd. Men hvis det modsatte er tilfældet, ved de derimod ikke, hvor de skal vende sig hen. De søger råd fra hvem som helst, og de finder ingen af dem for dumme, meningsløse eller tomme til at blive fulgt. De mest overfladiske grunde giver dem da deres håb tilbage eller lader dem falde tilbage i frygten. For hvis, når de er i frygtens vold, de ser noget ske, som minder dem om noget godt eller noget ondt, som er sket fordums, tror de heri at finde bebudelsen af et glædeligt eller sørgeligt udfald og, af denne grund, selv om de skuffes hundrede gange, kalder de det et gunstigt eller ugunstigt jærtegn. Hvis ydermere de med stor forbavselse ser noget underfuldt, tror de, at det handler om et under, som viser gudernes vrede eller den højeste guddom: At undlade at formilde denne med ofre eller bønner forekommer ugudeligt for

de folk, som er i overtroens vold og bortvendt fra religionen. På denne måde opdiger de for sig selv en uendelighed af påfund, og de fortolker naturen på forbavsende vis, som om den var i fuldstændig samme vildfarelse som dem selv.

[3] At det er på denne måde, heraf indser vi først og fremmest, at de, som i højeste grad er underlagt alskens overtro, er de, som begærer de usikre goder uden måde, og at alle, i særdeleshed når de udsættes for fare og ikke kan komme væk ved egen kraft, bønfalder med kvindagtige tårer for guddommelig hjælp og behandler fornuften, som om den var blind (fordi den ikke kan vise dem en sikker vej til at opnå de tomme ting, de begærer), og menneskenes visdom, som var den frugtesløs. De tror tværtimod at høre guddommelige svar i forestillingens vildfarelser, i drømme og i barnagtige dumheder. De tror ydermere, at Gud nærer modvilje mod de vise, at hans bud ikke er indskrevet i tanken, men i dyrenes indvolde, eller at det er de gale, de afsindige, fuglenes flugt, som afslører disse bud som gennem et guddommeligt instinkt eller som indblæst i dem af Gud. I et sådant omfang driver frygten folk i afsind.

[4] Det er derfor, at årsagen, som afføder, bevarer og nærer overtroen, er frygten. Hvis man vil have bestemte eksempler ud over det, som lige er blevet sagt, kan man blot se på Alexander: Han begyndte ikke overtroisk at konsultere spåmændene, før han lærte at frygte skæbnen ved de Susiadiske porte (se Quintus Curtius, Bog V, kap. 4)². Men, efter have overvundet Darius, ophørte han med at konsultere troldkarle og spåmænd indtil, endnu en gang, da han var skræmt af den øjeblikkelige fare på grund af Baktrianernes frafald, af Skytternes angreb og af, at han selv var uskadelliggjort af sit sår, *han nu igen faldt tilbage* (det er Curtius' egne ord, Bog VII, kap. 7) *til overtro og mennesketant og befalede Aristander, som nu kunne bilde ham ind, hvad han ville, at han af offerdyrene skulle udforske, hvad udfald disse ting ville få*³. På denne måde kunne man give mange eksempler, som ville vise med den største klarhed, at folk kun er i overtroens vold, så længe frygten varer: Hele den kult, som de har udøvet i en tom religions navn, er blot en trist og frygtsom sjæls spøgelse og vrangforestillinger. Det er da også, når Staten gennemgår de største farer, at spåmændene har hersket med den største styrke over hoben, og at de har været mest ansete af kongerne. Men jeg formoder, at alt dette er velkendt for alle og jeg vil ikke uddybe yderligere.

[5] Hvis dette er årsagen til overtroen, så følger det klart heraf, at alle mennesker af natur er i dens vold (hvad så end måtte sige visse personer, som tror, det er fordi, at alle de dødelige har en forvirret idé om det guddommelige). Det følger ydermere, at den må være vekslende og ustadig i allerhøjeste grad, som alle åndens indbildte legetøj og alle afsindets udfald er det. Og, som det sidste, at den ikke kan opretholdes uden håbet, hadet, vreden og bedraget.

Alt dette fordi den ikke har sin herkomst i fornuften, men udelukkende i passionen, og dette i den mest effektive af dem alle. Det er derfor, at lige så nemt som det er for folk at henfalde til alskens slags overtro, lige så svært er det at opnå, at de alle fastholder én og den samme. Endvidere, eftersom pøblen altid forbliver i samme omfang elendig, kan den aldrig forholde sig roligt i særlig lang tid, og den er kun fornøjet med det, som er nyt og som endnu ikke har skuffet den. Denne ustadighed har været årsag til utallige tumulter og frygtelige krige – dette fremgår af det, som just er blevet sagt, og Curtius har virkelig bemærket det godt (Bog. IV, kap. 10): *Intet er mere effektivt til at styre mængden end overtroen*⁴. Det er derfor, man meget nemt kan forlede den til, under religionens dække, snart at hylde deres konger som guder, snart at afsky og hade dem som menneskehedens fælles plage.

[6] For at undgå dette onde har man lagt den største omhu i at pryde religionen, den sande som den indbildte, med en kult og en pomp, som giver den større vægt end enhver anden, og som altid gør den respekteret af alle med den største ærefrygt. Dette lykkedes fuldstændigt hos tyrkerne, som holder selv skænderiet for at være gudsbespottelse, og som undertvinger den enkeltes dømmekraft med så mange fordømme, at de ikke efterlader nogen plads overhovedet til den sunde fornuft, ikke engang til at udtrykke tvivl.

[7] Men hvis den monarkiske styreformes største hemmelighed og dens højeste interesse består i at bedrage folk og at maskere frygten, som skal holde dem nede under religionens besnærende klædning, således at de kæmper for deres trældom, som om det var for deres frelse, og ikke anser det for en skam, men for den største ære, at udgyde deres blod for et enkelt menneskes forfængelighed, kan man i en fri republik tværtimod intet forestille sig, intet foretage sig, som er mere fordærveligt. For det er fuldstændig modsat den fælles frihed, at den enkeltes frie dømmekraft er undertvunget af fordømme, eller på nogen anden måde tvunget. Hvad angår oprør, som opstår af tilsyneladende religiøse grunde, så affødes de af den simple grund, at man lovgiver over spekulative spørgsmål og af, at man anser meninger for forbrydelser og fordømmer dem som ugerninger. Deres forsvarere og deres fortalere slages ikke med henblik på den offentlige frelse, men udelukkende på grund af deres modstanderes had og grusomhed. Hvis under statens ret *kun handlingerne kan retsforfølges og man ikke straffer talen*, kunne sådanne oprør ikke udsmykke sig med et skin af retfærdighed og diskussionerne ville ikke forvandle sig til oprør.

[8] Det er derfor, fordi det er os tildelt denne sjældne lykke at leve i en fri republik,⁵ hvor man tilkender den enkelte en fuldstændig frihed til at udøve sin dømmekraft og at hylde Gud ifølge sin egen tankegang, og hvor intet holdes for mere værdifuldt og mere behageligt end friheden, at jeg mener at have gjort et rosværdigt og nyttigt værk ved at vise, ikke kun at denne frihed tildeles

uden skade for fromheden og freden i republikken, men ydermere at man ikke kan afskaffe den uden også at afskaffe freden og fromheden i republikken. Det er det første punkt, som jeg har villet vise i denne traktat. For at gøre det, har det været nødvendigt først at udpege de vigtigste fordomme, hvad angår religionen, det vil sige resterne af den oprindelige trældom, samt fordommene, hvad angår suverænenes ret. For der er mange, som med skamløs tøjlesløshed bestræber sig på at fravriste ham de fleste af hans rettigheder, og som, under religionens dække, bestræber sig på at vende mængdens sjæl, der stadig er i den hedenske overtro, bort fra suverænen, og som kaster os fuldstændig tilbage i trældommen. Jeg vil i al hast sige, i hvilken orden alt dette vil blive vist, men jeg vil først påpege de årsager, som har forledt mig til at skrive.

[9] Jeg har ofte været forbavset over at folk, som påstår, at de bekender sig til den kristne tro, det vil sige kærligheden, glæden, freden, selvbeherskelsen og tiltroen til alle, rivaliserer i uretfærdighed og hver dag udviser det mest voldsomme had mod hinanden, således at man genkender hver enkelts tro på netop dette had og denne uretfærdighed snarere end på deres øvrige meninger. Man er nu nået til det punkt, hvor man ikke kan genkende en person som kristen, tyrk, jøde eller hedning på andet end kroppens ydre fremtoning og klæderne og ved at vide hvilken kirke han frekventerer, hvilken mening han har, ved hvilken Herres ord han sværger. Hvad angår resten, leder de alle det samme liv. I eftersøgningen af dette ondes årsag har jeg været sikker på, at det var affødt af følgende: Religionen er for folket blevet reduceret til det at holde kirkens præster for agtværdigheder, at anse de klerikale hverv som fordelagtige og at bekende den højeste respekt for præsterne. Siden dette misbrug er begyndt i kirken, har et enormt begær efter at beklæde de hellige hverv hastigt grebet de mest ondsindede og kærligheden til udbredelsen af den guddommelige religion er blevet forvandlet til ambition og ussel gerrighed. Templet selv har udartet sig til et teater, hvor man ikke længere lytter til Kirkens doktorer, men til talere, som alle efterstræber, ikke at undervise folket, men at undertrykke det i beundring for sig, offentligt at dadle de, som ikke deler deres meninger, og kun at undervise nye og usædvanlige ting, hvilket pøblen beundrer mest. Det er af dette, at der har kunnet affødes de store disputer, misundelsen og det had, som årenes gang har været utilstrækkelig til at dæmpe. Man må da ikke forbavses over, at intet andet er blevet tilbage af den oprindelige religion end den ydre kult (gennem hvilken pøblen synes at smigre snarere end at tilbede Gud) eller at troen ikke længere er andet end lettroenhed og fordomme. Og hvilke fordomme? De, som forvandler folk fra rationelle væsner til vilde dyr, som forhindrer hver enkelt i frit at bruge sin dømmekraft og skelne mellem sandt og falskt, og som forekommer opfundet med det mål for øje fuldstændig at udsukke forstandens lys. Fromheden – ved den udødelige Guds

navn! – og religionen består i absurde mysterier og de, som foragter fornuften, de, som afviser og fordømmer forstanden som havende en fordærvet natur, er netop de (og her er den virkelige skandale), som anses for at være i besiddelse af det guddommelige lys. I sandhed, hvis de besad blot en gnist af dette guddommelige lys, så ville de ikke vrøvle med en sådan grad af hovmod, men de ville lære at ære Gud på en mere viis måde og de ville oprøres over alle de andre af kærlighed, som de i dag oprøres af had. De ville ikke lægge så meget fjendskab i at forfølge de, som ikke tænker som dem selv, men de ville snarere (i det mindste hvis det var for de andres frelse, at de bekymrede sig, og ikke for deres egen lykke) have medlidenhed med dem. Ydermere, hvis de var i besiddelse af blot en lille smule af det guddommelige lys, ville det i det mindste kunne ses i deres lære. Jeg anerkender, at de har en beundring uden grænser for Skriftens dybeste mysterier. Og dog ser jeg, at de ikke har undervist andet end Platonikernes og Aristotelikernes spekulationer; og for ikke at forekomme at følge hedningenes meninger har de tilpasset Skriften til deres spekulationer. Det har ikke været dem nok at vrøvle med Grækerne, de har villet føre Profeterne i afsind med dem, hvilket klart beviser, at de ikke engang i drømme har set Skriftens guddommelighed. Jo mere højlydt de beundrer mysterierne, des mere viser de, at de har mindre tro på end blot tilsyneladende velvilje for Skriften. Man kan endvidere se det på følgende: De fleste anser Skriftens grundlag (for at forstå den og for at udlede dens sande mening) for at være, at den er sandfærdig og guddommelig hele vejen igennem. Det selvsamme, som burde blive fastlagt, efter at have forstået den på baggrund af en streng undersøgelse, og som vises langt bedre gennem den selv uden at henvise til menneskelige fiktioner, det antager de med det samme som regel for deres fortolkning.

[10] Dette var altså, hvad jeg tænkte for mig selv: Ikke blot foragtes det naturlige lys, men mange fordømmer det som en kilde til ugudelighed. Man tager menneskelige opfindelser for guddommelige værker. Man forveksler troen med lettroenheden. Kontroverserne mellem filosofferne er bevægede i Kirken og Senatet og vidner om den største sindsoprivelse. Og jeg bemærkede, at disse kontroverser i deres opkomst fostrede det mest grusomme had og den største uenighed (med udgangspunkt i hvilke folk ofte ledes til oprør) og mangfoldige andre onder, som det ville være for omfattende at gøre rede for her. Det er grunden til, at jeg alvorligt besluttede at undersøge Skriften påny med en ren og fri sjæl, intet bekræfte om den og intet indrømme om den som grundlæggende for dens doktrin, som ikke udtrykkes klart af den. Med dette forbehold har jeg udformet en metode til at fortolke de hellige bøger og, oplyst af disse, begyndte jeg i første omgang at undersøge de følgende punkter: Hvad er en profeti? På hvilken måde har Gud åbenbaret sig for profeterne? Hvorfor var disse blevet udvalgt af Gud? Er det fordi, de havde sublime tan-

ker om Gud og naturen? Eller var det snarere udelukkede for deres fromhed? Derudover, for at vide om man kan udlede fra Skriften, at den menneskelige forstand er fordærvet i sin natur, har jeg undersøgt om den universelle religion, det vil sige den guddommelige lov åbenbaret af profeterne og apostlene for hele menneskeligheden, er forskellig fra den, som også det naturlige lys lærer os. Og, endvidere, om miraklerne sker mod naturens orden og om de beviser Guds eksistens og forsyn med større klarhed og vished end de ting, vi forstår klart og distinkt gennem deres første årsager. Men da jeg intet har kunnet finde i det, som Skriften udtrykkeligt lærer os, som ikke er i overensstemmelse med forstanden eller som står i modsætning til den og da, ydermere, jeg så, at profeterne kun har lært os meget simple ting, som enhver meget nemt kan begribe, og at de har besmykket dem med en stil og bekræftet dem med de argumenter, som bedst kunne anspore mængdens sjæl til andægtighed mod Gud, er jeg blevet fuldstændig overbevist om, at Skriften lader Fornuften absolut fri og at den intet har til fælles med filosofien, men at de hver især hviler på deres eget grundlag. For at vise det med nødvendighed og for fuldstændig at svare på spørgsmålet, viser jeg på hvilken måde, man må fortolke Skriften, og at hele den visdom, som den indeholder om åndelige ting, må forstås ud fra den selv og ikke gennem det, som vi kender gennem det naturlige lys. Jeg fortsætter derefter med at vise de fordomme, som affødes af, at pøblen (som er underlagt overtroen og hvis kærlighed er til tidens efterladenskaber snarere end til evigheden selv) tilbeder Skriftens bøger snarere end Guds eget ord. Derefter viser jeg, at Guds åbenbarede ord ikke består i et bestemt antal bøger men i et simpelt begreb om den guddommelige ånd åbenbaret til de dødelige: At adlyde Gud med en ren sjæl, at udøve retfærdigheden og barmhjertigheden. Og jeg viser, at i Skriften undervises Guds ord ifølge de evner og meninger, som de, som profeterne og apostlene prædikede det til, havde; hvilket de gjorde, for at folk kunne omfavne det med en ren sjæl og uden nogen form for afvisning af det.

[11] Efter at have fastlagt troens grundlag konkluderer jeg endelig, at den åbenbarede viden ikke har andet end adlydelsen til formål, og at den derfor adskiller sig fra den naturlige viden ved sit objekt såvel som ved sit grundlag og sine midler; at den første således intet har til fælles med den sidste, men at hver af dem har sit eget domæne uden at stå i modsætning til den anden og uden at stå i den andens tjeneste.

[12] Derefter, fordi folks tankegange er yderst forskellige, fordi hver enkelt bifalder denne eller hin mening, og fordi det, som leder den ene mod religionen fremkalder latter hos den anden, slutter jeg, følgende det, som tidligere er blevet sagt, at den enkelte må tilstedes friheden til at dømme og magten til at fortolke troens grundlag ud fra sin egen tankegang og at man må bedømme

den enkeltes tro udelukkende ved hans handlinger: Er disse fromme eller ej? For på denne vis vil alle kunne adlyde Gud med en fri og ren sjæl og kun retfærdigheden og barmhjertigheden ville være af værdi for alle.

[13] Efter at have påvist denne frihed, som den guddommelige lov tilkender den enkelte, går jeg videre med den anden halvdel af spørgsmålet: Denne frihed kan og bør ovenikøbet tildeles, uden at det er til skade for republikken eller for suverænenes ret, og man kan ikke fratage den uden at sætte freden i stor fare og uden at skade republikken i sin helhed betragteligt. For at vise det, begynder jeg med den enkeltes naturlige ret, som strækker sig lige så langt som hans begær og hans magt. Ingen er ved naturens ret bestemt til at leve ifølge en andens tankegang, men hver enkelt er forsvareren af sin egen frihed. Derudover viser jeg, at i virkeligheden fralægger ingen sig denne ret, undtagen den, som overfører sin magt til at forsvare sig til næsten, og at, nødvendigvis, den, som er i besiddelse af denne naturret på absolut måde, er den, til hvilken enhver har overført sin ret til at leve ifølge sin egen tankegang på samme tid, som han har fralagt sig sin magt til at forsvare sig selv. Jeg viser herved, at de, som er i besiddelse af den suveræne magt, har retten til at gøre hvad som helst, for så vidt som de kan det, og er de eneste forsvarere af retten og af friheden, mens de andre bør handle ifølge suverænenes ordre i enhver henseende. Men da ingen ikke desto mindre kan fralægge sig magten til at forsvare sig i en sådan grad, at han ophører med at være et menneske, slutter jeg, at ingen kan fratages sin naturlige ret fuldstændigt, men at undersåtterne bevarer, som ved en naturlig ret, bestemte ting, som man ikke kan tage fra dem uden at udsætte staten for den største fare – hvad enten disse ting tildeles dem underforstået eller gennem en åbent udtalt forordning af de, som er i besiddelse af statsmagten.

[14] Efter disse betragtninger når jeg frem til den hebraiske republik og jeg beskriver den i ganske mange detaljer for at vise, på hvilken måde og gennem hvilken ordre religionen er begyndt at have rettens kraft. Og jeg bestemmer ved samme lejlighed andre særtræk, som forekom mig bemærkelsesværdige. Derefter viser jeg, at de, som er i besiddelse af den suveræne magt, er forsvarerne og fortolkerne ikke blot af den civile ret, men også af den hellige ret, og at det kun er dem, som har retten til at bestemme, hvad som er retfærdigt og hvad som er uretfærdigt; hvad som er fromt og hvad som er ugudeligt. Og jeg slutter til sidst, at de kun er i besiddelse af denne ret på den bedst mulige måde og bedst kan sikre statens sikkerhed, hvis de tillader hver enkelt at mene, hvad han vil og at udtrykke denne mening.

[15] Det er dette, min filosofiske læser, som jeg her fremlægger til undersøgelse. Jeg er overbevist om, at du vil være mig taknemmelig på grund af vigtigheden og nytten af værket i sin helhed og af de spørgsmål, som behandles i

hvert enkelt kapitel. Jeg ville gerne tilføje adskillige ting desangående, men jeg ønsker ikke at se dette forord forvandle sig til en bog. Dette også fordi jeg tror, at filofferne ved alt dette nok og mere end nok. Hvad angår alle andre, ønsker jeg ikke at anbefale denne traktat til dem, for den indeholder intet, som kan behage dem. Jeg ved udmærket med hvilken hårdnakkethed de fordømme, som sjælen tager til sig under religionens dække, er forankrede i ånden. Jeg ved også, at det er lige så umuligt at fravriste pøblen fra overtroen som fra frygten. Jeg ved endvidere, at pøblen er stadigt opsætsig og at den, langt fra at være styret af fornuften, lader sig forlede af en blind higen mod at hylde og at dadle. Således opfordrer jeg ikke pøblen og de, som lider under de samme passioner som pøblen, til at læse disse sider. Eller endnu bedre: Jeg ville ønske, at de fuldstændig forbigår denne bog hellere end at vise sig plagsomme ved at fortolke fejlagtigt, som de har for vane, og derved, uden nogen som helst fordel for dem selv, være til skade for andre, som ville filosofere friere, hvis de ikke blev forhindret heri af den idé, at fornuften skal være teologiens tjenestepige. For disse sidste er jeg virkelig sikker på, at denne bog vil være højst nyttig.

[16] Da, for resten, mange måske hverken har tid eller lyst til at læse alt ned til sidste detalje, er jeg tvunget til også at tilføje, som jeg gør det i slutningen af denne traktat, at jeg intet skriver, som jeg ikke har undersøgt længe og som jeg ikke velvilligt fremlægger til undersøgelse og bedømmelse af mit fædrelands Suveræn. For hvis denne fandt, at en del af det, jeg siger, står i modsætning til fædrelandets love og er skadeligt for den fælles frelse, erklærer jeg, at jeg trækker det, jeg har sagt, tilbage. Jeg ved, at jeg blot er et menneske og at jeg har kunnet tage fejl. Jeg har lagt al min omhu i at undgå fejltagelsen og første og fremmest i intet at skrive, som ikke er i fuldstændig overensstemmelse med fædrelandets love, med fromheden og med de gode sæder.

Oversat af Mogens Lærke

Diverse udgaver og oversættelser af Tractatus Theologico-politicus

Spinoza, Baruch de: ([1670] 1970) *Tractatus Theologico-politicus*, Heinrich Kühnrath, Hamburg [Jan Rieuwertsz, Amsterdam] (originaludgave).

Spinoza, Baruch de: ([1670] 1925) *Tractatus Theologico-politicus*, C. Gebhardt (red.), Heidelberg.

Spinoza, Baruch de: ([1670] 1954) *Traité des autorités théologique et politique*, in *Oeuvres complètes*, overs. Richard Misrahi / Madéline Francés, Edition de la Pléiade, Paris.

Spinoza, Baruch de: ([1670] 1965) *Traité théologico-politique*, in *Oeuvres*, overs. Charles Appuhn, Paris.

Spinoza, Baruch de: ([1670] 1984) *Theologisch-politischer Traktat*, overs. Carl Gebhardt,

gennemset af Günther Gawlick, in *Sämtliche Werke in Sieben Bände*, Leipzig 1965-84.

Spinoza, Baruch de: ([1670] 1989) *Tractatus Theologico-politicus*, overs. Samuel Shirley, Leiden / New York / København.

Spinoza, Baruch de: ([1670] 1999) *Traité théologico-politique*, tekstetablering af Fokke Akkerman, oversat og annoteret af Pierre-François Moreau og Jacqueline Lagrée, Paris.

Udvalgte værker om Tractatus Theologico-politicus

Matheron, Alexandre: (1969) *Individu et communauté chez Spinoza*, Paris.

Matheron, Alexandre: (1971) *Le Christ et le salut des ignorants chez Spinoza*, Paris.

Negri, Antonio: (1981) *L'Anomalia selvaggia. Saggio su potere e potenza in Baruch Spinoza*, Milan.

Preus, James Samuel: (2001) *Spinoza and the Irrelevance of Biblical Authority*, Cambridge.

Strauss, Leo: ([1930] 1981) *Die Religionskritik Spinozas als Grundlage seiner Bibelwissenschaft. Untersuchungen zu Spinozas Theologisch-politischem Traktat*, Darmstadt.

Tosel, André: (1984) *Spinoza ou la crépuscule de la servitude. Essai sur le Traité théologico-politique*, Paris.

Walther, Manfred: (1971) *Metaphysik als Anti-Theologie: Die Philosophie Spinozas im Zusammenhang der religionsphilosophischen Problematik*, Hamburg.

Zac, Sylvain: (1965) *Spinoza et l'interprétation de l'Écriture*, Paris.

Noter

¹ Den følgende oversættelse af forordet til TTP er den første på dansk. Den følger den originale udgave fra 1670. Jeg har desuden konsulteret Pierre-François Moreau og Jacqueline Lagrées franske oversættelse af Fokke Akkermans tekstetablering fra 1999, udgivet som det første bind af en ny tilstræbt ”definitiv” udgave af Spinozas værker fra *Presses Universitaires de France*, samt Charles Appuhns og Madelaine Francés’ oversættelser fra GF-Flammarion og NRF-Pléiade, Carl Gebhardt og Günther Gawlicks tyske udgave, og Samuel Shirleys engelske udgave fra E. J. Brill. Jeg takker i øvrigt deltagerne i netværket „Classicisme et lumières“ for deres kommentarer og rettelser. Oversættelsen er, som det vil fremgå, kun sparsomt annoteret. Hvis man vil orientere sig i Spinozas eksplicite og implicite referencer til den klassiske og antikke litteratur, kan man konsultere Moreau og Lagrées uovertrufne noteapparater. Jeg har nummereret tekstens 16 paragraffer, følgende Akkerman, Lagrée og Moreau. Såfremt nogens ophavsret er blevet krænkede ved oversættelsen, er det sket ufrivilligt og utilsigtet. Retmæssige krav i denne forbindelse vil blive honoreret, som var tilladelsen indhentet i forvejen. O.a.

² Spinoza henviser her til Quintus Curtius Rufus’ klassiske *Historiae Alexandri Magni Macedonis* om Alexander den Stores togter og bedrifter. Bog V, kap. 4, begynder således: ”Da han [Alexander, O.a.] havde slået lejr på et sted, begyndte han ikke alene at rådføre sig med krigsrådet, hvad her var at gøre, men endog med spåmændene, da en overtroisk skræk havde betaget ham” (Quintus Curtius Rufus: *Om den Macedoniske Konge Alexander den Stores Levnet og Bedrifter*, overs. A. Winding Brorson, København 1808, 346. Korrigeret). O.a.

³ Jf. Quintus Curtius Rufus, op.cit., 501. O.a.

⁴ Orig: *Nihil efficacious multitudinem regit quam superstitio*. Jf. Quintus Curtius Rufus, op. cit., 289: ”Intet har så kraftig indflydelse på den ellers tøjesløse og vægelsindede mængde, som overtro; når den er indtagen af en ugrundet religionsskrupel, adlyder den bedre spåmænd end hærførere.”

⁵ Spinoza henviser til sin samtids hollandske republik, som begynder i 1653 med den store republikaner Jan de Witts udnævelse til ”storpensionær” (en slags statsminister) i en periode, hvor Holland, som ellers var under Huset af Oranien, er uden statholder. Republikken varer indtil den såkaldte ”oranierrevolution”, hvor statholderiet genindstiftes efter nedslagningen af Jan de Witt og hans bror Johan den 20. august 1672. Ifølge en anekdote, angiveligt fortalt af Spinoza selv til Leibniz, skulle førstnævnte efter denne beklagelige begivenhed have forsøgt at sætte en plakat med ordene *ultimi barbarorum* – ”det ultimative barbari” – op på pladsen for massakren, men blev forhindret heri af sin husvært, som mente det for farligt for sin lejer. Anekdotens autenticitet kan dog betvivles. O.a.